

*Попочобенюк Владлена Олександрівна,  
студентка 4-го курсу факультету прокуратури та слідства  
Національного університету «Одеська юридична академія»*

*Науковий керівник: к.ю.н., доцент, доцент кафедри господарського  
права і процесу Згама А. О.*

## **ОСОБЛИВОСТІ ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

Актуальність обраної теми дослідження зумовлена рядом аспектів. З одного боку правовий режим воєнного стану торкається усіх аспектів суспільного та державного життя. Для суб'єктів господарювання вкрай важливо продовжувати здійснювати господарську діяльність, так як таким чином вони прямо підтримують економіку України та продовжують сплачувати податки. З іншого боку суб'єкти господарювання повинні мати гарантії дотримання своїх прав та обов'язків, так як у разі здійснення порушення щодо них вони зазнають додаткових збитків. Тому дослідження умов та підстав притягнення особи до господарсько-правової відповідальності є актуальним питанням, яке має практичне значення – надання суб'єктам господарювання додаткових гарантій для активізації господарювання в умовах воєнного стану.

Для початку надамо визначення поняттю господарсько-правової відповідальності. Господарсько-правова відповідальність є інструментом примусу до виконання правових приписів (положень нормативно-правових та інших правових актів, умов господарських договорів та інших правил поведінки), проте, на відміну від радянського періоду, коли багатьма вченими державний примус розглядався як властивість заходів юридичної відповідальності, сьогодні, беззаперечно, так стверджувати не можна. Наприклад, заходи господарсько-правової відповідальності, що застосовуються стороною господарського договору у вигляді оперативно-господарських санкцій, або добровільна сплата штрафних санкцій чи добровільне відшкодування збитків в одних випадках прямо, в інших – опосередковано не пов'язані з державним примусом [1, с.12].

Господарсько-правова відповідальність є наслідком наявності у діях особи складу господарсько-правового правопорушення. Проте тут потрібно завжди мати на увазі, що відсутність окремого еле-

менту складу правопорушення нівелює підставу для застосування господарсько-правової відповідальності. Тому ми повинні звернути увагу на той факт, що в умовах воєнного стану господарсько-правова відповідальність застосовується до особи з рядом обмежень та перестороги.

Господарсько-правова відповідальність багато в чому схожа з цивільно-правовою відповідальністю, проте вона має і певні особливості, що відрізняють її не лише від останньої, а й від господарсько-правової відповідальності періоду планової економіки з її певними ознаками. Головною особливістю господарсько-правової відповідальності є сфера її застосування – сфера господарювання, яка зумовлює підставу її застосування та визначає коло суб'єктів господарсько-правової відповідальності [2, с. 55].

Господарсько-правова відповідальність здебільшого має майновий характер. Ситуація полягає у тому, що господарсько-правова відповідальність на сьогодні не завжди може застосовуватись до суб'єкта, так як суб'єкт має бути звільнений від господарсько-правової відповідальності через відсутність вини. Зокрема, часто шкода суб'єкту господарювання заподіюється під впливом обставин форс-мажорного характеру [3, с. 36].

Ч.2 ст. 218 Господарського кодексу України передбачено, що у разі якщо інше не передбачено законом або договором, суб'єкт господарювання за порушення господарського зобов'язання несе господарсько-правову відповідальність, якщо не доведе, що належне виконання зобов'язання виявилось неможливим внаслідок дії непереборної сили, тобто надзвичайних і невідворотних обставин за даних умов здійснення господарської діяльності.

Торгово-промисловою палатою України було оприлюднено лист № 2024/02.0-7.1 від 28.02.2022, яким повідомлено, що військова агресія Російської Федерації проти України є форс-мажорною обставиною (обставиною непереборної сили) [4].

Також, Торгово-промислова палата України на своєму сайті оприлюднила інформацію, що задля спрощення процедури засвідчення форс-мажорних обставин, вказаний лист слід вважати загальним офіційним листом щодо засвідчення форс-мажорних обставин, і його можна роздрукувати в якості відповідного підтвердження. Тобто, форс-мажорна обставина підтверджується незалежно від видачі індивідуального сертифіката. Вищезазначене рішення Торгово-про-

мислової палати України, розміщено у відкритому доступі на офіційному сайті Торгово-промислової палати України та може бути надане сторонами договору, як доказ настання форс-мажорних обставин.

Таким чином, для підтвердження наявності обставин непереборної сили, достатньо надати вказаний лист замість того, щоб проходити загальну процедуру засвідчення форс-мажорних обставин і отримувати персоніфікований сертифікат.

Варто зазначити, що в умовах дії форс-мажору строк виконання зобов'язань стороною, на яку впливають такі обставини, відсуваються на весь період їх дії, маючи на увазі і ліквідацію їх наслідків; при цьому ця сторона не може бути звинувачена у простроченні.

Як наслідок з вищезазначеного, у зв'язку із визнанням Торгово-промисловою палатою України військової агресії Російської Федерації проти України форс-мажорною обставиною (обставини непереборної сили), сторони за договором можуть припинити виконання зобов'язань, через неможливість їх виконання, без застосування відповідальності за порушення договірних зобов'язань.

З цього приводу склалась судова практика. Верховний Суд у справі № 912/3323/20 пояснив, що існування обставин форс-мажору щодо порушення/невиконання зобов'язань, які виникли внаслідок укладення договору оренди між резидентами України, може доводитися будь-якими доказами. Як зазначає Верховний Суд у справі № 912/3323/20, ключовим є те, що непереборна сила робить неможливим виконання зобов'язання в принципі, незалежно від тих зусиль та матеріальних витрат, які сторона понесла чи могла понести [5].

Таким чином можна зробити такий висновок:

1. На сьогодні господарсько-правова відповідальність застосовується урахуванням дії в Україні правового режиму воєнного стану, який слугує форс-мажорною обставиною.

2. Трагування воєнного стану як форс-мажорної обставини з одного боку є обставиною, яка звільняє суб'єкта господарювання від тягаря відповідальності за заподіяння шкоди контрагенту при невиконанні договірних зобов'язань з причин, що не залежали від його волі. В таких обставинах форс-мажор є засобом захисту невинуватої особи від тиску господарсько-правової відповідальності.

3. З іншого боку посилення на форс-мажор може стати шляхом уникнення відповідальності для суб'єкта, який мав спроможність вчасно та у повному обсязі виконати свої зобов'язання за законом чи

за договором, але вирішив ухилитись від такого виконання, сподіваючись уникнути відповідальності через посилення на умови воєнного стану та збройної агресії Росії проти України як на форс-мажор.

4. Вирішення проблеми, яку погодив лист Торгово-промислової палати, є усталення судової практики. Верховний Суд повинен детально формувати правові позиції щодо застосування форс-мажорної обставини при виконанні зобов'язань у сфері господарювання в умовах воєнного стану. Крім цього потрібно полегшити умови для судового захисту порушених прав суб'єктів господарювання викликаних безпідставним посиленням сторони зобов'язання на форс-мажорні обставини.

5. Узагальнюючи, потрібно робити кроки в напрямі того, щоб на нормативному рівні деталізувати особливості посилення на форс-мажорні обставини як на підставу звільнення від господарсько-правової відповідальності. Акцент потрібно робити на тому, що особа, яка бажає застосування щодо неї наслідку настання форс-мажору, повинна не просто посилатись на факт наявності відповідної обставини, а також і довести причинно-наслідковий зв'язок між відповідною обставиною та наслідками у вигляді об'єктивного позбавлення особи можливості своєчасно та в повному обсязі виконати свої зобов'язання за договором та за законом.

6. У сфері договірної регулювання господарських правовідносин та господарської відповідальності сторонам потрібно детальніше прописувати застосування форс-мажорних обставин. Сторони повинні розуміти, що виникнення, розвиток та припинення господарсько-правових відносин на сьогоднішню переплітаються з вже наявною форс-мажорною обставиною.

#### ЛІТЕРАТУРА:

1. Щербина В. С. Господарсько-правова відповідальність: галузевий підхід, особливості застосування та напрямки подальших наукових досліджень. *Юридичні науки*. 2013. Вип. 3. С. 10–16.
2. Мілаш В. С. Господарське право: Курс лекцій: У 2 ч. Ч. 1. Х.: Право, 2008. 496 с.
3. Господарське право: Практикум / В. С. Щербина, Г. В. Пронська, О. М. Вінник та інші; За заг. ред. В. С. Щербини. К.: Юрінком Інтер, 2001. 320 с.
4. Лист ТПП від 28.02.2022 № 2024/02.0-7.1. URL : <https://ucci.org.ua/uploads/files/621cba543cda9382669631.pdf>

5.Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 21.07.2021 у справі № 912/3323/20. URL: [https://verdictum.ligazakon.net/document/99277353?utm\\_source=jurliga.ligazakon.ua&utm\\_medium=news&utm\\_content=jl03](https://verdictum.ligazakon.net/document/99277353?utm_source=jurliga.ligazakon.ua&utm_medium=news&utm_content=jl03)

**Родрігес Торрес Діана Володимирівна,**  
*студентка 4-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції  
Національного університету «Одеська юридична академія»*

**Науковий керівник:** к.ю.н., доцент, доцент кафедри господарського  
права і процесу Гофман О. Р.

## **ЗДІЙСНЕННЯ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

Вкрай життєво важливого значення для народу України на сьогодні набули питання оборони держави України, захисту її суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності. Функціонування національної економіки, органів державної влади, органів місцевого самоврядування, інших органів державної влади, Збройних Сил України, інших військових формувань, сил цивільного захисту, підприємств, установ і організацій здійснюється в умовах особливого періоду, а саме – воєнного стану. Саме тому, забезпечення належного правового регулювання здійснення господарської діяльності за даних обставин стає основою формування національних оборонних спроможностей.

У зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України в Україні введено воєнний стан із 24 лютого 2022 року [4]. Після оголошення воєнного стану на території України та від початку активної фази бойових дій більша частина бізнесу була фактично паралізована через безліч обставин, в тому числі починаючи від морального і психологічного шоку до економічного спаду ділової активності та неможливості здійснення підприємствами своєї господарської діяльності, які знаходяться на території проведення бойових дій.

Поряд із реальним воєнним фронтом, очевидним та життєво необхідним, як зазначає А. Кузьменко, є запуск потужного економічного фронту, який у сьогоднішні непрості часи є надзвичайно важливим для суспільства. Без економічної активності неможливе повноцінне функціонування держави в умовах воєнного стану [5]. Власне тому держава почала активно запроваджувати комплексні зміни до законо-